

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ. ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ

УДК 378.046-021.68

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-102-2-23-28

Іван БЕЗЕНА,

кандидат філософських наук,
завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради

Анна КИРПА,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради

Тетяна БОГАТИРЬОВА,

старший викладач
кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ВЧИТЕЛЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У СУЧАСНІЙ ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

У статті визначено основні пріоритети професійного підвищення кваліфікації вчителів гуманітарних дисциплін, здійснено аналіз їхніх практичних педагогічних потреб, перспектив самоосвіти. Доведено, що сучасна модель підвищення кваліфікації передбачає: мобільність, гнучкість та свободу вибору вчителем форми і методів підвищення кваліфікації (короткотермінові курси, чітко орієнтовані на шкільний зміст освіти, тренінги, моделі освітнього розвитку, різноманітні методики активного освітнього середовища, індивідуальні траєкторії розвитку особистості, практичне відпрацювання педагогічних методик організації діячого колективу тощо). На основі представлених результатів опитування вчителів Дніпропетровського регіону з'ясовано їхнє ставлення до підвищення кваліфікації, використання нових методик і практик педагогічної освіти, а також діяльності регіональних інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: учитель, професійні потреби, освітнє середовище, короткотермінові курси, тренінги, моделі освітнього розвитку, інформаційно-цифрова грамотність, педагогічні методики.

В статье определены основные приоритеты профессионального повышения квалификации учителей гуманитарных дисциплин, осуществлен анализ их практических педагогических потребностей, перспектив самообразования. Доказано, что современная модель повышения квалификации предусматривает: мобильность, гибкость и свободу выбора учителем форм и методов повышения квалификации (краткосрочные курсы, четко ориентированные на школьное содержание образования, тренинги, модели образовательного развития, различные методики активной образовательной среды, индивидуальные траектории развития личности, практическая отработка педагогических методик организации детского коллектива и др.). На основе представленных результатов опроса учителей Днепропетровского региона выяснено их отношение к повышению квалификации, использованию новых методик и практик педагогического образования, а также деятельности региональных институтов последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: учитель, профессиональные потребности, образовательная среда, кратковременные курсы, тренинги, модели образовательного развития, информационно-цифровая грамотность, педагогические методики.

The article is sanctified to research of problem of in-plant training of teachers of humanitarian disciplines of modern school. According to the Concept «the New Ukrainian School» the key and strategic goals of the state are the following problems: formation of a free personality of a teacher who recognizes universal and national values, principles of tolerance and respect for another thought or culture; the transition of the teacher to a new and modern level of organizing educational environment, which will be dynamic, flexible, individually oriented. The modern teacher of the national school is a key figure in the processes of school reform, namely: the content of education, the development of a school-oriented educational environment focused on the development and comfort of stay for the child.

A research author put an aim to define basic priorities in the professional in-plant training of teachers of humanitarian disciplines, analysis of them practical pedagogical necessities, prospects of self-education. In the process of research the methods of scientific research are applied: questioning in relation to the educational requirements of teachers in in-plant training; an analysis of situation is in application of new methodologies and practices of pedagogical education; generalization and comparative analysis of results of activity of institutes of pedagogical education.

Teachers of the national school determine the relevance of the new model of professional development defined by the current legislation of Ukraine, that is, not less than 150 hours in 5 years, and not less than 30 hours annually. Post-graduate teacher education institutes are looking for new models of education for school teachers. The outdated refresher model is no longer relevant to teacher training courses that have been completed once every five years. The current model context should include mobility, flexibility and freedom to choose forms and topics for professional development by a teacher. The foreign experience of pedagogical creative growth is confirmed by the teacher's key right to academic freedom in the above aspects.

The experience of postgraduate education institutions shows the relevance of short-term courses for the teacher; clearly focused on the school content of education, diverse methods of active educational environment, individual trajectories of personality development, practical development of pedagogical methods of organizing children's group. The process of meaningful transformation of postgraduate education content has begun, outlining the immediate priorities and final goals of each stage of the reform. The teacher and his needs to support his professional growth should be heard.

Key words: *teacher, professional needs, educational environment, short-term courses, trainings, models of educational development, information-digital literacy, pedagogical methods.*

Постановка проблеми. Сучасний інформаційно-цифровий етап розвитку суспільства поставив неабиякі вимоги перед вітчизняною освітньою системою щодо трансформації змісту навчального середовища, покликаною стати гнучким і комфортним для сталого розвитку особистості, формування компетентностей, актуальних для її подальшого життєвого зростання. У зв'язку з цим особлива місія сьогодні покладається на вчителя – ключову фігуру освітнього процесу.

Вітчизняна школа вже два роки поспіль торує складний шлях змін, що торкнулися передусім змісту середньої освіти, навчальних програм, підручників та актуальних педагогічних методик, спрямованих не лише на освітній розвиток особистості, а й новий формат педагогічної діяльності в активному шкільному просторі. В означеному контексті вимагає перегляду зміст освітньої діяльності вчителя, що насамперед ґрунтується на формуванні його нового професійного середовища. У зв'язку з цим основним завданням педагога є досягнення двох ключових цілей: індивідуального розвитку компетентностей особистості та якості освіти; формування гнучкого освітнього середовища, яке має бути не лише комфортним для дитини, а спонукати її до постійного розвитку й самостійності.

Суспільство перебуває у безперервному та тісному зв'язку зі школою й освітнім середовищем. Однак при цьому з'являються ризики, пов'язані із постійним *недо:* -фінансування, -забезпечення (матеріального), -формування закладів (кадрового), -підвищення кваліфікації (змістовного); -розвиток свободи вчителя тощо. Такий стан речей продемонстрував неготовність освітньої системи до реформаційних змін, зокрема щодо: наповнення конкретним змістом поняття «академічна свобода вчителя» та дебіюкратизації його педагогічної діяльності; негнучкості та непідготовленості післядипломної освіти до трансформацій; самоосвіти і педагогічної агестації вчителя; науково-методичних й організаційних проблем; застосування в освітній діяльності педагога інтерактивних методів навчання та ін.

Зважаючи на викладене вище, державою в Концепції «Нова українська школа» визначено ключові / стратегічні пріоритети, що постають сьогодні перед освітою: формування вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності; принципи взаємоповаги до іншої думки або культури; перехід учителя на новий рівень організації освітнього середовища – гнучкий, інтерактивний, індивідуалізований та ефективний для поступального розвитку дитини. При цьому сучасний учитель має стати ключовою фігурою у реформуванні та моделюванні шкільництва, змісту освіти, розвитку шкільної освіти та дитини, формуванні освіченої людини нового тисячоліття.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблеми післядипломної освіти та самоосвіти вчителя окреслено в наукових дослідженнях В. Андрущенко, І. Безени, Б. Братаніча, О. Габелко, Н. Клясен, В. Ковальчука, В. Кременя, О. Криволапа, М. Култаєвої, С. Моїсєєвої, В. Олійника, М. Романенка, В. Сагуйченко, Т. Харченко, О. Черній, Т. Шанскової, В. Швидуна та ін. Так, у працях вітчизняних науковців звернено увагу на загальнофілософські концепти проблеми вітчизняної і зарубіжної післядипломної педагогічної освіти, пріоритети розвитку освіти загалом, сформульовано андрагогічні принципи розвитку післядипломної педагогічної освіти та неперервного професійного розвитку педагога, обґрунтовано механізми упровадження відкритої післядипломної освіти тощо.

У працях зарубіжних учених проблеми професійного розвитку вчителя насамперед розглядаються в контексті розвитку шкільництва, де «навчання – особливий зв'язок між людьми» (Дж. Гатто) [4, с. 123], «уміння поживати життя» (Марк Генсон) [3, с. 178], а «одноманітність стандартизованої освіти зовсім не надихає» (Кен Робінсон) [10, с. 43], унаслідок чого виникає потреба «створити і закріпити передумови для його розвитку» (Юло Вооглайд) [2] тощо.

Наше дослідження ми спробуємо побудувати на окресленні проблем нових форм підвищення кваліфікації, свободи вибору вчителем теми освіти, пріоритетів гуманітарної освіти вчителя та здобувача освіти, які на сучасному етапі розвитку освіти потребують нового вивчення та осмислення, зокрема й на прикладі Дніпропетровського регіону.

Мета статті – окреслити потреби сучасного вчителя гуманітарних дисциплін у професійному зростанні та самоосвіті, зважаючи на вимоги Концепції «Нова українська школа».

Виклад основного матеріалу. Сучасна людина перебуває на зламі двох епох – індустріальної та інформаційно-цифрової. Зважаючи на це, її завдання – набути кардинально нових сутнісних / змістовних аспектів життєвих компетентностей. Для цивілізованих суспільств значно актуалізується потреба в новому типі людини, яка відповідно адаптована до кардинальних кроків цифрових технологій та прагне змінюватися, а це актуалізує проблему збереження «людського в людині», гуманістичних цінностей та відповідної суспільної поведінки індивідів.

Педагогічне надбання нації є одним із найбільш вагомих ресурсів формування духовної краси особистості, яка є невід’ємною складовою сприйняття світу і цілісності людини, пошуку людського в людині, формування базових ціннісних символів, глибокої духовності та нових світоглядних принципів. Ця категорія – краса душі – може бути в людини незалежно від віку та статі, визначається ставленням до мудрості, честі, урівноваженості, порядності та інших чеснот. Зростаючи біологічно і соціально, а отже, й фізіологічно, психологічно та інтелектуально, людина самостійно реалізує індивідуальний сценарій життєвої траєкторії розвитку, пошуку «самого себе» та вибудовування власного місця в суспільному середовищі.

Основною діяльнісною особою в сучасній розбудові шкільництва, за Концепцією Нової української школи, є вчитель як агент змін. Його професійна діяльність визначає освітній результат шкільної освіти – зміст, рівень і якість життєвих компетентностей здобувача освіти, що орієнтовані на самостійне й активне життя. Тобто саме від діяльності вчителя, його професійності, ціннісного досвіду та життєвої мудрості, спроможності вирішувати професійні завдання будь-якого рівня складності, як практичні, так і методологічні, залежить, яким буде результат. Індикаторами процесів особистісного пізнання і результатів діяльності педагога можуть виступати: його кваліфікація, життєві компетентності, педагогічна творчість та індивідуальна майстерність.

На нашу думку, сучасний вчитель перебуває в особливому життєвому і професійному стані: з *одного боку*, наявність суспільних вимог (у вигляді державних стандартів та програм), в межах яких працює вчитель, а з *іншого* – життєдайної інформація / знання, які вчитель передає дитині та які особистість практично застосовує в реальних життєвих ситуаціях, не обмежуючи рамок свободи діяльності.

Вчитель як стратег наділений відповідною професійною основою, мудрістю та покликаний прогнозувати й урахувати виклики сучасного життя, внаслідок чого змінюється не лише сучасне суспільство, а передусім особистість. Так, особистість, плануючи власне життя та діяльність, зазвичай враховує

або не враховує певні життєві чинники, які в кінцевому підсумку сприяють отриманню не тих результатів, на які були покладені сподівання. Внаслідок цього виникає осмислення, а внутрішні фактори особистості призводять до двох наслідків: самооцінки; перекладання відповідальності за наслідки діяльності на зовнішні фактори / явища. Отже, саме освітнє середовище має сформувані навички критичного мислення стосовно власної діяльності та зовнішніх чинників. У даному контексті актуалізуються думки Ю. Воюлайда про те, що «цінність має лише триада: знання – розуміння – вміння... окремо – ні» [2].

Таким чином, саме майстерність та професійність учителя особливо актуалізується в сучасному шкільництві, орієнтованому на структурні зміни та створення комфортного освітнього середовища. Від професійної діяльності вчителя значною мірою залежить, чи буде створено передумови для формування в особистості суспільно значимих якостей, ключова з яких – культура свободи життєвої діяльності у процесах самореалізації в суспільстві.

Свобода особистості – один із визначальних критеріїв вільного, демократичного і цивілізованого суспільства, змістовно-складовий індикатор індивідуального світоглядного бачення та розумного підходу до розвитку соціуму через окрему особистість. Через відчуття свободи у сходженні до омріяної цілі людина іноді тікає від уже здобутої свободи, шукаючи при цьому інші (альтернативні) шляхи до успіху і самореалізації.

Так, Василь Сухомлинський, окреслюючи наскрізні принципи освітньої діяльності педагога, передусім звертає увагу на формування в особистості культури людини, розуму, досягнення щастя, свободи, справедливості, совісті; доводить неабиякі можливості впливу шкільної системи освіти на процеси формування пізнавальних умінь дитини, розвитку основних чеснот людини, суспільної особистості, спроможної до духовної гармонії, єдності та комунікації з іншими суб’єктами суспільства. Він зауважує: «Школа – це місце, де розвиваються найскладніші ... людські відносини. Складні тому, що відбувається велике і важке, радісне і болюче творіння людини. Педагогічна мудрість у тому й полягає, щоб бачити свого вихованця очима творця» [12, с. 21]. У даному контексті актуалізується питання професійної стратегії розвитку вчителя відповідно до потреб сучасного шкільного освітнього середовища.

Зі свого боку Дж. Гатто, видатний американський педагог, висловив думку про те, що «<...> система монопольного примусового вишколу забезпечила руйнування будь-яких перспектив пізнання себе на дуже довгий час, <...> іспити, які слід проходити, <...> притуплюють розум і псуєть характер, <...> вбивають самостійний дух, <...> освіта <...> пов’язана зі свободою волі <...>» [5, с. 68]. Таким чином, суспільно-ціннісна місія педагога / вчителя – перебуваючи поруч зі школярем, йдучи з ним спільною розвиваючою ходою, шляхом рефлексії та діяльності, сприяти розвитку і засвоєнню дитиною через освітньо-виховні процеси індивідуальних умінь, ціннісного вибору в життєвих ситуаціях та формування культури свободи для результативного досягнення ідеалу та життєвої мети. Крім того, Дж. Д’юї висловив думку про те, що метою педагога є «<...> вироблення <...> методики навчання, яка не порушує реальної рівноваги

між формальною та неформальною освітою, <...> подолання розбіжностей між тим, що людина знає завдяки свідомому навчанню, і тим, що вона засвоює несвідомо <...>, у процесі формування власного характеру <...>» [6, с. 13].

На нашу думку, незаперечними є ідеї актуалізації сучасних цілей освіти, зважаючи на такі складові, як: індивідуальна автономія; організація соціально-побутового і діяльнісно-економічного життя; чітко осмислений індивідуальний розвиток; володіння громадянськими та іншими компетенціями; здатність до самостійного критичного осмислення процесів та кооперації з іншими індивідами в діяльнісних процесах розвитку суспільства; володіння принципами «культури свободи» [1, с. 6].

На сучасному етапі розвитку шкільництва актуалізуються концепти професійної діяльності педагогів. *По-перше*, гуманна педагогіка – основа сучасного освітнього процесу, заснованого на вірі в потенціал людини та педагогів із метою життєво-компетентного розвитку дитини, прийняття вихованця таким, яким він є. *По-друге*, створення комфортного психологічного клімату в колективі; гуманізація стилю керівництва педагогічним колективом через об'єктивну і справедливую оцінку праці вчителя, що сприятиме збагаченню духовного життя вчителя, гуманізація педагогічної праці / взаємин у колективі: «вчитель – директор», «вчитель – вчитель», «вчитель – громада», «вчитель – батьки», «вчитель – дитина». *По-третє*, гуманізація змісту і внутрішнього способу життя закладу освіти, нова гуманізація взаємин між школярами та в системі «вчитель-школяр». *По-четверте*, гуманізація навчання через створення такого змісту й умов навчання, коли шанується людська гідність школяра, враховується його думка, зацікавленість в ефективних і практичних результатах на основі рівноправного співробітництва з педагогом, можливості автономної освітньої діяльності та застосування реально необхідного знання в життєвих ситуаціях. *По-п'яте*, ключовими психолого-педагогічними умовами становлення суб'єктності людини є свобода дій, можливість та вміння робити вибір, відповідати за наслідки своїх дій і вчинків, розвиватися та бути мобільним у концептах самозростання і формування життєвих компетентностей.

Дослідниця Н. Клясен зазначає, що «питання підготовки та підвищення кваліфікації вчителів у сучасних умовах відображено у ... документах міжнародних організацій, прийнятих на початку XXI століття», які окреслили ключові питання «залучення до роботи з дітьми кваліфікованих учителів, стимулюючи різними засобами їхній професійний саморозвиток» [7]. Варто відзначити, що три світові міжнародні організації окреслили ключові питання розвитку післядипломної освіти: ОЕСР / ЮНЕСКО «Учителі для шкіл майбутнього: аналіз всесвітніх показників у галузі освіти 2001 року» (Teachers for Tomorrow's Schools: analysis of the World Education Indicators. 2001 Edition); Доповідь Світового банку «Навчання впродовж життя в умовах нової економіки» (Life long Learning in the Global Knowledge Economy: Challenges for Developing Countries); Доповідь ОЕСР «Залучення, розвиток і збереження ефективних вчителів» (Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers).

Так, характеризуючи досвід розвинених країн у підвищенні кваліфікації вчителів, варто відзначити, що у США в школах набули поширення різноманітні форми, зокрема відвідування занять наставниками із подальшим педагогічним аналізом; інноваційні програми у підвищенні кваліфікації вчителів; літні курси для перепідготовки вчителів при університетах і коледжах, які мають відповідну матеріальну базу й отримують дотації із федерального бюджету та ін. Сучасна японська модель післядипломної освіти відзначається створенням механізмів для отримання інформації щодо можливостей навчання, стимулювання самоосвіти, консультаційних послуг із використанням комп'ютерної інформаційної мережі.

Європейські країни також мають напрацьовані аспекти підвищення кваліфікації та самоосвіти вчителя: по-перше, це – особиста справа вчителя; по-друге, критерії відбору учасників курсів (стажувань) професійного вдосконалення залежать від мотивації вчителя та рішень керівників закладів освіти. Наприклад, німецька модель професійної практичної підготовки вчителя має систему наставництва, а також передбачає курси перепідготовки, самоосвіту, самостійне оволодіння різноманітними знаннями і практичними вміннями. У Великій Британії виокремлюють «внутрішні» (плани в закладі освіти) та «зовнішні» (різноманітні курси в учительських центрах, консультація в університетах тощо) джерела підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Подібна до британської моделі й польська: вчитель-опікун, стажист (ментор), який має вводити молодого вчителя у професію; лідер блокового (предметного) об'єднання фахівців, який організовує і керує роботою об'єднання вчителів та надає їм методичну допомогу. При цьому в структурі підготовки вчителів особлива роль відведена забезпеченню можливостей передачі «вгору» запитів і потреб розвитку (вдосконалення) окремих осіб для планування даного процесу. Таким чином, основою нового мислення в Польщі постає об'єднання педагогічної ерудиції та індивідуальності вчителя.

Отже, зарубіжний досвід та сучасна практика щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників свідчить про методологічні, науково-теоретичні та практичні досягнення в галузі.

А які ж перспективи підвищення кваліфікації вчителя української школи? Відповідати на це питання зможемо, зважаючи на результати останніх досліджень, здійснених Міністерством освіти і науки України (далі – МОНУ) та EdCamp в Україні, а також проведених нами опитувань серед учителів гуманітарних дисциплін майже 100 закладів середньої та професійно-технічної освіти Дніпропетровщини.

Перший блок запитань стосувався професійного зростання вчителя. Відповіді педагогів розподілилися таким чином: 87% – висловилися схвально щодо професійного зростання; 37% – вбачають у цьому процесі можливість відволіктися від рутини та отримати нові враження; 32% – роблять це передусім на вимогу дирекції закладу освіти; 27% – вбачають у цьому покращення свого фінансового становища; 24% – вбачають у цьому можливість кар'єрного зростання [9]. Таким чином, зважаючи на результати означеного блоку, можемо констатувати прагнення вчителів до підвищення кваліфікації (однак з урахуванням певних мотивів).

Другий блок запитань був спрямований на визначення вчителями цікавих для них форм підвищення кваліфікації. Результати засвідчили, що: 64% опитаних готові навчатися на очних курсах, тренінгах тощо; 56% – за програмами обміну; 54% – на дистанційних курсах і тренінгах.

Третій блок запитань був спрямований на розуміння того, в яких сферах вчителі готові розвиватися. Відповіді на запитання переконали нас у тому, що: готові удосконалюватися в знаннях з іноземної мови 45% опитаних; хочуть більше дізнатися про професійне вигорання та шляхи його уникнення – 43%; зацікавлені у створенні нового освітнього середовища – 39%; готові до формування наскрізних практичних навичок – 38%; зацікавлені в удосконаленні практичних навичках інформаційно-цифрових компетентності школярів – 33%; удосконалення методики адаптації дитини з особливими освітніми потребами в шкільному колективі мають на меті 31%.

Четвертий блок запитань був спрямований на розуміння вчителями перепон у їхньому професійному зростанні. Результати опитування засвідчили, що: 43% респондентів не виявили бажання до професійного зростання; 31% – обмежені у зв'язку із сімейними обставинами; 24% – відчують недостатню підтримку керівництва закладу освіти.

П'ятий блок запитань був присвячений професійній діяльності та виявленню чинників стресу. Проаналізувавши відповіді педагогів, ми з'ясували, що стресові ситуації виникають у зв'язку з: наявністю значної кількості «паперової» роботи, звітів – 91%; відповідальністю за навчальні досягнення учнів – 84%; значною затратою часу на підготовку до уроків – 76%; відповідальністю за поведінку дитини поза закладом освіти – 74%.

Також більшість (79%) педагогів, які брали участь в опитуванні, зазначили, що запровадження змін у процес підвищення кваліфікації має відбуватися негайно. Реформа насамперед залежить від змін, які проводитимуть не лише МОН України, а й регіональні інститути післядипломної педагогічної освіти (далі – ІППО) на місцях. Яких же змін сьогодні чекає від цієї реформи вчитель? Передусім – скасування монополії ІППО; визначення чітких умов підвищення кваліфікації; конкретної допомоги, а не контролю; власного альтернативного вибору форм підвищення кваліфікації; заохочення до самоосвіти; щорічної оплачуваної відпустки на підвищення кваліфікації; не заважати особистому зростанню. При цьому вчителі вбачають неабияку проблему у відсутності єдиного цифрового контенту, призначеного для допомоги вчителю у забезпеченні його методичного супроводу, навчальних занять із гуманітарних дисциплін за темами програми, зокрема наявності візуальної, текстової, документальної та дослідницької складових [9].

Отже, проаналізувавши представлену вище інформацію, можемо зробити висновок, що більшість українських педагогів готові до професійного зростання, підвищення кваліфікації та розвитку, але за власної (вільної) освітньої траєкторії, за наявності розвитку компетенцій і практик застосування нових методик навчання та оптимізації шкільного освітнього середовища.

Водночас нами було з'ясовано, що лише 37% учителів погоджуються із питанням актуальності нової моделі підвищення кваліфікації, визначеної чинним законодавством України, зокрема не менше 150 годин на 5 років, та не менше 30 годин щорічно. У зв'язку з цим Дніпровська академія неперервної освіти як сучасний заклад вищої освіти може запропонувати низку напрямів надання освітніх послуг, серед яких – і підвищення кваліфікації вчителів у сфері загальної середньої освіти. Тобто всі представлені нами моделі підвищення кваліфікації враховують запити педагогів на змістовну складову робочих навчальних планів.

Раніше навчальна модель курсів підвищення кваліфікації, що проходили один раз на 5 років із відповідним годинним навантаженням, передбачала наявність теоретичного і професійно-предметного блоків (за предметами навчального плану у школі). Однак потреби педагога в отриманні сучасних знань і практик у більшості випадків ніхто не враховував. Упродовж останніх двох років (2019/2020) в академії відбулися значні структурні та технологічні зміни, спрямовані передусім на оптимізацію змісту підвищення кваліфікації та пошук нових моделей освітніх послуг, що ґрунтуються на запитах сучасної школи і здобувача освіти. Так, запроваджено курси за трьома термінами навчання: одноденні тематичні, очно-дистанційні та двотижневі. Серед нових форм підвищення кваліфікації – тренінги, практично зорієнтовані заняття, лекції-практики з елементами практичних інноваційних методів навчання та ін. Зокрема, для вчителів гуманітарних дисциплін пропонуються тренінги: «Інтерактивні форми шкільного уроку за темами формування громадянських компетентностей», «Освіта без дискримінації: освітній процес, який виховує і розвиває», «Вчитель і школяр: спільні інноваційні форми освітньої роботи на основі довіри і поступу» тощо. Означені теми користуються серед учителів неабиякою популярністю, адже дають змогу підійти до нових педагогічних технологій із практичного боку.

Сучасна післядипломна освіта вчителя в Україні відзначається неабиякою академічною свободою, передусім у виборі форм, місця та тематики. У зв'язку з цим Дж. Гатто, вже згаданий нами у цьому дослідженні, зауважує, що «<...> чимало націй обирають свободу, а не опікунство <...>» [5, с. 3]. Тому нам необхідно прислухатися до цієї поради й якомога швидше подолати «хвороби» освітнього процесу, створивши передумови для професійного зростання вчителя та розвитку дитини як самостійної творчої особистості, здатної підняти вільне демократичне й гуманне суспільство до неймовірних висот у розвитку індивідуальної самоорганізації особистості.

В окреслених аспектах лише людина, здатна до постійної рефлексії, спроможна пізнати особистісну значимість свободи, зрозуміти всі можливі життєві ризики у процесі поступу до свободи, яка є не лише необхідністю, а й особистісною потребою та відповідальністю. Підсумком таких дій можуть стати як уявно окреслені, так і непередбачувані результати. Тобто, якщо вчитель обмежений у процесі освітньої діяльності, то чи зможе він виховати вільну, відповідальну й активну людину?!

Кожна особистість має власні уявлення про свободу. В *одного* – це здатність вільно діяти без будь-яких обмежень («що буде, те й буде»), а в *іншого* – можливість вільної діяльності в певному проміжку («від – до»), тобто суспільно відповідальному векторі, з урахуванням інтересів інших індивідів. Водночас можемо стверджувати, що в даному контексті від свободи до хаосу – всього один крок. Отже, щоб не піти шляху хаосу, нігілізму та індивідуального емоційно-психологічного насилля над іншими індивідами, завдання суспільства – регулювати установлені часом правила.

В особистості в процесі освітньої діяльності розвивається внутрішня потреба сформувати принципи і компетенції, які індивідуалізують, підштовхуватимуть до реалізації нових життєвих цілей. Особистість, яка знає чого вона хоче, яким шляхом варто рухатися та якими принципами керуватися у даному процесі, на думку М. Култаєвої, повинна сама вирішити, «що варто брати від свободи, як загалом підходити до процесу вибору» [8].

Який же вчитель має навчати сучасних дітей? У зв'язку з цим актуальним для тих, хто навчає інших, має залишатися напутнє слово Сенеки: *по-перше*, «<...> краще прийти і побачити на місці <...>», *по-друге*, «<...> довгий шлях настанов, короткий і вагомий шлях прикладів <...>» [11, с. 26]. Тобто, щоб щось робити, варто спочатку відповісти на питання «Що ми хочемо від учителя та школи?», «Що ми спроможні зробити?» та «Що ми хочемо змінити в освітньому середовищі?». На жаль, ці питання досі залишаються риторичними, тобто однозначної відповіді на них не буде. Але при цьому варто прислухатися до думки Кена Робінсона про те, що «найкращі вчителі – не просто викладачі свого предмета, вони – наставники й провідники, які виховують у своїх учнях упевненість, допомагають їм знайти свій шлях і спонукають повірити в себе» [10, с. 115]. А щодо сучасного українського вчителя, то він, крім усього зазначеного вище, має бути мобільним, активним, послідовним, постійно вдосконалювати свою професійну майстерність, шукати шляхи формування власної освіченості.

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене нами в дослідженні, зазначимо, що вчитель – це суб'єкт освітньої діяльності, ключовий фактор розвитку і самореалізації особистості в освітньому та життєвому середовищі. Від його ставлення до світу, бачення власного місця в ньому, здатності відтворювати взаємоумовлені зміни в світі та освітній сфері залежить кінцевий результат сучасної школи – освічена та самодостатня особистість нового часу. При цьому визначальною освітньою альтернативою в педагогіці має залишатися особистісно зорієнтований підхід, а основою освітнього середовища – педагог і дитина як співавтори пізнання і самопізнання, рівноправні в освітньому процесі, адже особистісно зростають та розвивають свої рівні за цінністю людські якості.

Академічна свобода вчителя гуманітарних дисциплін у сучасній школі актуалізується в контекстах змістової альтернативи підвищення кваліфікації, вибору форм та моделі освіти, спрощення системи післядипломної освіти та підвищення мобільності педагога щодо вибору тематики, часу й інноваційності змістової складової, а також гнучкості післядипломної освіти відповідно до професійних запитів учителя, зокрема для професійного зростання вчителя

гуманітарних дисциплін основою сучасної післядипломної освіти мають стати короткотермінові курси підвищення кваліфікації.

Подальші наші дослідження плануємо спрямувати на розгляд проблеми академічної доброчесності вчителя в процесі підвищення кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безена І. М. Соціокультурні аспекти самореалізації особистості школяра в контексті структурних змін в освіті / І. М. Безена // Філософія і політологія в контексті сучасної культури : науковий журнал. – 2016. – Вип. 2 (11). – 228 с.
2. Вооглайд Ю. Оцінки ставлять тільки в старших класах, але вони взагалі непотрібні / Ю. Вооглайд. URL: <http://www.tutkatamka.com.ua/nathnennya/zhittya/yulo-voogljajd-v-estoni%D1%97-ocinki-stavlyat-tilki-v-starshix-klasax-ale-voni-vzagali-ne-potribni/> (дата звернення: 10.01.2020).
3. Генсон М. Керування освітою та організаційна поведінка / М. Генсон ; пер. з англ. Х. Проців. – Львів : Літопис, 2002. – 384 с.
4. Гатто Дж. Вчитель 2.0. Як розв'язати проблему американського шкільництва / Дж. Гатто ; пер. з англ. Т. Дитина. – Львів : Літопис, 2016. – 168 с.
5. Гатто Дж. Прихована історія американської освіти. Глибоке дослідження в'язниці сучасного шкільного навчання / Дж. Гатто. – Львів : Видавництво «Діор – К», 2016. – 413 с.
6. Д'юї Дж. Демократія і освіта / Дж. Д'юї. – Львів : Літопис, 2003. – 294 с.
7. Клясен Н. Компетентнісний підхід до розвитку комунікативних здібностей вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти / Н. Клясен // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. – 2012. – № 1. – С. 153–156. – (Серія «Психолого-педагогічні науки»). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2012_1_37 (дата звернення: 12.01.2020).
8. Култаєва М. Д. Філософсько-антропологічне обґрунтування культури свободи та його освітні імплікації (теоретичний досвід сучасної німецької філософської думки) / М. Д. Култаєва // Філософія освіти. – 2009. – № 1/2 (8). URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/2577/1/Kultayeva.pdf> (дата звернення: 12.01.2020).
9. Навчати й навчатися: як і куди зростати українському вчителю // Вибрані результати дослідження системи підвищення кваліфікації і сертифікації педагогів : фреш-буклет із можливістю самим зробити висновки / EdCamp Ukraine ; МОН України. – 2018. – 20с.
10. Робінсон К. Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / К. Робінсон, Л. Ароніка ; пер. з англ. Г. Лелів. – Львів : Літопис, 2016. – 258 с.
11. Сенек Марк Аврелій Наедине с собой / Сенек Марк Аврелій. – Симферополь : Реноме, 1998. – 384 с.
12. Сухомлинський В. Листи до сина / В. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.

Дата надходження до редакції: 17.02.2020 р.